

KOŚCIÓŁ P.W WNIEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY

ODKRYCIE STARODAWNYCH ELEMENTÓW KOŚCIOŁA

We wrześniu 1992 r. proboszcz Kościoła p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – dr Romuald Syta podczas wykonywania prac budowlanych we wschodniej części tej świątyni natrafił na mury architektury romańskiej, których pochodzenie zostało określone na XI w. Badania wykazały, że mamy do czynienia z wczesno romańską techniką budowlaną. Mur zbudowany jest ze starannie ułożonych ciosów z gruboziarnistego kamienia. Ustalono, że jest to fragment okazałej bazyliki, być może o randze katedry. Kościół ten został zbudowany na planie krzyża łacińskiego z dwiema kaplicami tworzącymi poprzeczną nawę. Mamy więc do czynienia ze świątynią zbliżoną do kościołów kanonicznych, kolegiackich a nawet katedralnych trzeciej ćwierci XI w. Świątynie współczesne z zawichojską – katedry gnieźnieńska i poznańska, mają skromniejsze programy a mianowicie pozbawione są transeptu czyli naw bocznych. Podobny natomiast zakres posiada pierwszy kościół wawelski p.w. św. Gerona.

KTO BYŁ BUDOWNICZYM KOŚCIOŁA?

Ustalono, że świątynia wybudowana najpóźniej w czasach panowania Bolesława Śmiałego (1058-1079), który wzorem swojego imiennika Bolesława Chrobrego prowadził aktywną politykę ruską a Zawichost stanowił w niej ważne ogniwo.

Tędy, bowiem szły wyprawy na Kijów. Bolesław Śmiały dwukrotnie pomógł swojemu wujowi Izasławowi zdobyć władzę na Rusi (1060-1077). Niewykluczone, więc, że lokalizacja w Zawichoście tak bogatej fundacji w postaci bazyliki była realizowana z myślą o oddziaływaniu na pogranicze ruskie. Miała ułatwić Bolesławowi Śmiałemu prowadzenie polityki wschodniej, podobnie jak Bolesławowi Chrobremu, fundacja kościoła p.w. św. Maurycego.

WYPOSAŻENIE KOŚCIOŁA

Świątynia otrzymała bogate nadania. Wyposażono ją m.in. grodem i kasztelanią łagowską, w skład, której wchodziły takie miejscowości jak: Łagów, Piórków, Łagowska Wola, Zamkowa Wola, Nieszków, Baćkowice, Olszownica, Żerniki, Piskrzyń, Baranów, Wszachów, Gęsice, Zbelutka, Sadków, Sądek, Lachów. T. Lalik stwierdza, że jest to jedyny wypadek w Polsce, by kościół niekatedralny był wyposażony w gród. Może, więc należy przyjąć hipotezę J. Szymańskiego, który pisze, że „w historiografii uparcie powraca myśl, która każe tutaj (w Zawichoście-T. M) szukać siedziby albo zaginionego biskupstwa obrządku słowiańskiego (może przeniesionego do Sandomierza) albo drugiej metropolii łacińskiej”. Przy czym przyjmuje on w pełni za prawdopodobne istnienie w Zawichoście w końcu XI w. grupy wspólnoty kanonicznej. Dopiero w drugiej połowie XII w. utworzona została podobna wspólnota w Opatowie. Ze wspólnot tych, pod koniec XII w. zostały utworzone kapituły kolegiackie w Zawichoście, Opatowie i Sandomierzu. Były to korporacje powołane do pełnienia funkcji sakralnych i administracyjnych, a każdy z ich członków posiadał swój majątek

ZAWICHOST SIEDZIBĄ BISKUPSTWA

Wiemy na pewno, że w roku 1075 przybyli do Polski legaci papiescy, którzy ponownie ustanowili metropolię w Gnieźnie i uporządkowali jej biskupstwa w Poznaniu, Krakowie, Wrocławiu oraz powołali nowe biskupstwo w Płocku. Przywieźli oni również zgodę na koronację Bolesława Śmiałego, która odbyła się 24 grudnia 1076 r. Niemiecki kronikarz Lambert odnotowuje, że na koronacji było 15 biskupów. T. Wojciechowski dochodzi do wniosku, że byli to biskupi: poznański, krakowski, wrocławski, płocki a także kaliski, łęczycki, czerski, zawichojski, rusko-przemyski, węgierski, trzech legatów papieskich i arcybiskup Bogumił, który koronował Bolesława. Wynikałoby z tego, że legaci oprócz czterech, o których wiemy ustanowili nowe biskupstwa: w Kaliszu Łęczycy, Czersku, w Zawichoście i biskupstwo ruskie najprawdopodobniej w Przemyślu. Potwierdził to ks. K. Kantak wymieniając alternatywnie Sandomierz i Zawichost. Zastrzega jednak, że za Zawichostem przemawia niezwykle bogate wyposażenie kościoła WNMP oraz, że „Zawichost, zdaje się starsza osada a przynajmniej znaczniejsza”. Dzisiaj, ten fakt nie budzi wątpliwości. Zawichost jeszcze u schyłku XII w. miał trzy parafie, podczas gdy Sandomierz do 1286 r. miał tylko jedną - u św. Jakuba, przeniesiona w 1225 r. do św. Pawła. Jest to sytuacja, jak pisze o tym okresie T. Lalik, trochę dziwna, że ośrodek, stolica Księstwa, którym był Sandomierz, ma jedną parafię a podległy mu gród kasztelański w Zawichoście aż trzy.

PRZEKAZANIE ŚWIĄTYNI BISKUPOWI WŁOCŁAWSKIEMU

Ks. H. Kozicki nazywa to biskupstwo sandomierskim, ale pisze o zniesieniu biskupstwa w Zawichoście. Miało to miejsce prawdopodobnie ok. 1104 r. O uposażeniu kościoła NMP mówi bulla papieża Eugeniusza III wydana w Reims w 1148 r. za panowania w Polsce Bolesława Kędzierzawego, która potwierdza posiadłości biskupstwa kujawskiego z siedzibą we Włocławku i wymienia jako jego uposażenie, kościół NMP w Zawichoście wraz z grodem i kasztelanią łagowską. Świątynia ta została przekazana jeszcze za czasów panowania Bolesława Krzywoustego (1102-1138), który zarzucił politykę ruską, koncentrując się na walce o Pomorze. Jednym z elementów nowej polityki była fundacja biskupstwa włocławskiego, któremu podlegało Pomorze Wschodnie. Chodziło, więc głównie o skierowanie dochodów kościoła na arenę pomorską. Najważniejsza instytucja kościelna w Zawichoście została w ten sposób poważnie osłabiona, co mogło łączyć się z redukcją osłabionych.

ODZYSKANIE KOŚCIOŁA

Kościół WNMP po przejęciu go przez biskupa włocławskiego, pozostał przez pewien czas w jego władaniu. W przejętym kościele grodzie łagowskim biskup, za pozwoleniem Bolesława Wstydliwego, lokuje miasto w 1253 r., które staje się siedzibą kasztelanii łagowskiej. W tym samym roku kościół należy już do księcia. Nie wiemy w jaki sposób udało się go odzyskać Bolesławowi Wstydliwemu z rąk biskupa włocławskiego. Wiemy tylko, że wrócił do niego bez grodu łagowskiego. Po nadaniu Zawichostowi praw miejskich (1242 r.) kościół WNMP staje się kościołem parafialnym. Do jego uposażenia należały w tym czasie m.in. wsie - Popowice i Kunice. Urzędował przy nim kanonik - prebendarz, do którego obowiązków, obok posług religijnych we własnym kościele, należała obsługa grodu książęcego oraz udzielanie pomocy lokalnej administracji w zarządzaniu kasztelanią zawichojską

